

"Sorg er ikke en sygdom - det er en uundgåelig del af tilværelsen.

Alle kan lære at tale med børn i sorg - man skal blot turde tage det første skridt."

(Sorgens ansigt)

SORGHANDLEPLAN

for Islev skole

Indholdsfortegnelse

Indledning	5
Praktiske oplysninger ved sorg/krisesituation	6
Sorgkuffert	6
Ressourcepersoner i forbindelse med alvorlig sygdom, dødsfald og skilsmisse: Sorg	6
Hjælp til børn i sorg	7
Samtaletilbud, skilsmissegrupper og sorggrupper	7
Skilsmissegrupperne på Islev Skole	7
Børn, Unge & Sorg	7
Børns Vilkår	7
Center for Familieudvikling	7
Kræftens Bekæmpelse	8
Mulige sorgreaktioner hos børn - og det gælder både hos børn der har mistet, børn med alvorlig sygdom i familien og ved skilsmisse	9
Gode råd i en svær tid	11
Hvis en af skolens elever dør	12
Ledelsen	12
Ledelsen: Orientering til ansatte	12
Ledelsen: Orientering til årgangsteam og de resterende elever på årgangen	13
Ledelsen: Orientering til elever og forældre på skolen	13
Ledelsen: Flagning	14
Ledelsen: Begravelsesdagen	14
Tjekliste for ledelsen	15
Hovedlærerne	16
Hovedlærerne: Kontakt til hjemmet	16
Hovedlærerne: Information til årgangsteam og årgangens elever	16
Hovedlærerne: Initiativer/seance i klassen. Husk sorgkufferten	16
Hovedlærerne: Kontakten til klassens forældre	17
Hovedlærerne: Begravelsesdagen	18
Hovedlærerne: Tiden efter begravelsen	18
Tjekliste for hovedlærerne	19
Hvis en af skolens elever dør i en ferieperiode	20
Ledelsen	20

Hovedlærerne sørger for, i tæt samarbejde med ledelsen	20
Hvis skolen mister en ansat	21
Ledelsen	21
Ledelsen: Orientering til ansatte.....	21
Ledelsen: Orientering til elever og forældre	21
Ledelsen: Afdødes familie	22
Ledelsen: Begravelsesdagen	22
Ledelsen: Flagning	22
Tjekliste for ledelsen	23
Bilag 1 - Eksempel på hvordan man kan informere forældre	24
Bilag 2 - Eksempel på tale/mindehøjtidelighed for medarbejdere	26
Bilag 3 - Eksempel på tale til børnene til mindehøjtideligheden	28
Bilag 4 - Eksempel på en plan for dagen	29
Hvis en elev mister sin mor, far eller søskende	31
Ledelsen	31
Ledelsen: Orientering til ansatte.....	31
Ledelsen: Begravelsesdagen	31
Tjekliste for ledelsen	32
Hovedlærerne	33
Hovedlærerne: Første kontakt til hjemmet	33
Hovedlærerne: Information til årgangsteam og forældre på årgangen.....	34
Hovedlærerne: Seance/initiativer i klassen. Husk sorgkuffert	34
Hovedlærerne: Information til klassens forældre og kontaktførelse	34
Hovedlærerne: Anden kontakt til hjemmet	35
Hovedlærerne: Begravelsesdagen	35
Hovedlærerne: Efter begravelsen.....	35
Tjekliste for hovedlærerne.....	37
Bilag 5 - Eksempel på et brev til klassens forældre.....	38
Bilag 6 - Eksempel på et brev til klassens forældre vedrørende begravelsen	39
Bilag 7 - Eksempel på et brev til klassens forældre.....	40
Hvordan hjælper vi elev med alvorlig sygdom i nærtstående familie?	41
Hvordan hjælper vi elev med forældre, der skal skilles eller er skilt?	43

Materiale der kan bruges til undervisning i eller bearbejdning af sorg	44
Du er ikke alene	44
Sådan føles sorg	44
Godt nytår, far!	45
Fandens far	45
7. klasse og opefter	45
Alt bliver anderledes – når børn mister	45
En smuk bog: Unge der har mistet	46
At miste sin mor	46
Det ser sort ud – men det er det ikke!	46
Er din far eller mor syg?	46
Er din mor eller far død?	47
Til de voksne	47
Jeg løber	47
Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage	47
Sorg	47
Sig farvel - hvad præster ved om sorg	48
Døden - en overlevelsesguide 2019	48
Min usynlige søn 2016	48

Indledning

Denne sorghandleplan er udarbejdet som en hjælp for alle ansatte på Islev Skole, så de i samspil med forældrene får hjælp til at håndtere de svære situationer, der ofte opstår ved sorgsituationer.

Det kan dels være, når en elev oplever sorg i forbindelse med et dødsfald i nærtstående familie, alvorlig sygdom eller en skilsmisse. Dels når skolen mister en elev eller en ansat.

Sorghandleplanen skal naturligvis skitsere i korte træk den ansvarsfordeling, de arbejdsopgaver og de initiativer, som skolen og forældrene bør tage, når sorgsituationen opstår. Men den er også et redskab, der skal sikre, at den enkelte bliver mødt og får hjælp til at håndtere sin sorg, hvorfor der skal være en skærpet opmærksomhed og omsorg for barnet i dagligdagen.

Den amerikanske forfatter Joan Dion skriver "**Sorgen viser sig at være et sted, ingen af os kender, før vi selv er der**" - men behøver vi at kende det sted for at kunne hjælpe? Nej!

Det er af stor betydning, at vi har modet til at påtage os det sociale ansvar og er med til at hjælpe børnene, når livskrisen rammer. Tavsheden, tabuet og berøringsangsten er det allerværste, både under alvorlige sygdomsforløb, ved dødsfaldet og efterfølgende for de efterladte.

Det er vigtigt at have for øje, at en plan som denne ikke kan tage højde for alt, idet to sorgsituationer ikke er ens. Men den kan anvendes som en guideline for, hvordan lærere, pædagoger og ledelse kan og bør reagere, når et menneske rammes af sorg. Ved akutte krise- og traumesituationer er det muligt at kontakte og inddrage kommunens kriseberedskab. Se Praktiske oplysninger.

Sorghandleplanen er bygget op, så den er nem og overskuelig at gå til, afhængig af hvilken sorgsituation man står i, og afsluttes med en liste som også kan fungere som en tjekliste - huskede vi det hele?

Sorghandleplanen ligger på skolen hjemmeside, så både ansatte og forældre kan orientere sig om, hvilke initiativer skolen kan forventes at tage i de givne situationer.

Praktiske oplysninger ved sorg/krisesituation

Ved akutte krise- og traumesituationer er det muligt at kontakte og inddrage kommunens kriseberedskab. Som ansat på Islev Skole kontakter man altid ledelsen først, som vurderer, om kommunens kriseberedskab skal kontaktes.

Viceskoleleder Nis Vinæs Nielsen, tlf. 30768202 - cn28557@rk.dk

Afd. Leder Ditte Brix, tlf.30768214 - cn30741@rk.dk

Administrativ leder Helle Skjoldrup Jakobsen, tlf. 30768203 - cn239107@rk.dk

SFO-leder Nicolai Christian Sørensen, tlf. 30768204 - cn.28557@rk.dk

Sekretær Annette S Bendtsen og Tina Rasmussen, tlf. 36378200.

Hvis det ikke er muligt at få fat i ovenstående, kontaktes skolens psykolog Marianne Schäfer på tlf. 30767705 - 36377705 eller Pædagogisk Udviklingscenter tlf. 36377701.

Sorgkuffert

På skolens kontor er der anbragt en lille kuffert, tydeligt mærket "Sorg". Her finder I lys, stjernekastere, tændstikker, co-cards, papir, salmebog, højskolesangbog og en telefonliste over de primære ressourcepersoner. Kufferten kontrolleres løbende af Skolefe Gitte Hynne.

Ressourcepersoner i forbindelse med alvorlig sygdom, dødsfald og skilsmisse: Sorg

Skolepsykolog Marianne Schäfer, tlf. 36377705 - 30767705, mail cn20130@rk.dk

Skolefe og Børnegruppeleder til børn af skilte forældre: Gitte Hynne, tlf. 30542492, gn.0302@yahoo.dk - gitt2239@rk.dk

Hjælp til børn i sorg

Samtaletilbud, skilsmissegrupper og sorggrupper

Skolepsykolog Marianne Schäfer, tlf. 30 76 77 05 og 36 37 77 05, mail cn29130@rk.dk

Skolefe og Børnegruppeleder Gitte Hynne, tlf. 30 54 24 92, mail gitt2239@rk.dk og gn.0302@yahoo.dk

Skilsmissegrupperne på Islev Skole

Børnegruppeleder Gitte Hynne, tlf. 30 54 24 92 - mail gitt2239@rk.dk og gn.0302@yahoo.dk

Børn, Unge & Sorg

Rådgivnings- og forskningscenter: Det Nationale Sorgcenter

Kejsergade 2,1. og 2. sal

1155 København K

Tlf. 70 266 766

info@bornungesorg.dk

<https://sorgcenter.dk/om-os/>

<https://sorgcenter.dk/>

<https://erduokay.dk>

Børns Vilkår

Trekronergade 126 F

2500 Valby

Tlf. 35 55 55 59

bv@bornsvilkår.dk

Center for Familieudvikling

kontakt@familieudvikling.dk

<https://www.familieudvikling.dk>

Kræftens Bekæmpelse

Strandboulevarden 49

2100 København

Tlf. 35 25 75 00

info@cancer.dk

<https://www.cancer.dk/omsorg/boern-i-sorg/>

<https://www.cancer.dk/omsorg/boern-i-sorg/boerns-sorgreaktioner-og-foelelser/reaktioner-hos-boern-i-kræftramte-familier/>

Mulige sorgreaktioner hos børn - og det gælder både hos børn der har mistet, børn med alvorlig sygdom i familien og ved skilsmisse

Fysiske symptomer

- Får ondt i maven
- Får ondt i hovedet
- Træthed.

Ændringer i søvnmønsteret

- Begynder at sove uroligt, mareridt
- Har svært ved at falde i søvn.

Følelsesmæssige symptomer

- Regressiv
- Mere opfarende, provokerende, kortere lunte og vrede
- Lige glad og usårlig
- Angst
- Skyld, selvbearbejdelse og skam
- Tiltagende alvorlig, trist og inaktiv
- Ensomhed.

Ændringer i adfærden

- Kommer let i konflikt med omgivelserne
- Være mindre hjemme, fjerner sig fra det der er svært
- Laver ballade/opfører sig alt for artig
- Bliver mere opmærksomhedskrævende

- Udfordringer med at huske, at lære og at koncentrere sig
- Isolation.

Nogle bearbejder hurtigt sorgen efter dødsfaldet er blevet kendt. Andre vil først få mærkbare reaktioner noget senere. Børn med alvorlig sygdom i familien vil kunne udvise flere af ovenstående symptomer igennem længere tid - ligeledes gælder børn som er igennem en skilsmisse.

Skyldfølelser er typiske udslag af sorgreaktioner hos børn og unge mennesker. Hos børn forbindes skyldfølelsen ofte med, om de fortsat kan lege og have det sjovt. Både hos børn og teenagere forbindes den tit med "magisk tænkning". Døde hun, fordi jeg sagde eller gjorde noget bestemt. Hvis jeg bare gør sådan og sådan, så er der ikke flere, der dør.

I disse sammenhænge er rådgivning og vejledning meget vigtigt.

Gode råd i en svær tid

For mange mennesker kan det, af mange årsager, være udfordrende og svært at forholde sig til sorg (både i forbindelse med død, alvorlig sygdom i familien samt skilsmisse). Vi har derfor mest lyst til at lade som ingenting. Men det bedste vi kan gøre, er det modsatte - også selvom det er svært. Det er derfor godt at huske på følgende:

- Vær aktivt lyttende og nærværende
- Lad være med at bagatellisere
- Alle følelser er i orden i forbindelse med sorg - også vrede, angst og glæde
- Det er helt i orden, at de voksne også viser, at de er berørt af situationen sammen med og over for eleverne eks. tårer, rystende stemme, nedsat toneleje
- At være ked af det, er mange ting eks. at være ked af det på den vrede måde
- Vær opmærksom på ændret adfærd - se mulige sorgreaktioner
- Vær opmærksom på, at sorgprocesser tager tid - se mulige sorgreaktioner.

Når der skal informeres omkring alvorlig sygdom i familien, skilsmisse og død, er det er **vigtigt**, at vi altid husker at give eleverne en tydelig, klar og præcis besked - børn har brug for grundig besked. Hvis ikke de får konkret viden, arbejder fantasien. Og ofte vil fantasistens tanker og grusomheder overstige den virkelige hændelse, situation eller forløb, barnet er i.

Hvis du/l oplever at være i tvivl om eller har svært ved at forholde jer til ovenstående, kan du/l altid søge råd og vejledning hos skolens psykolog Marianne Schäfer eller Skolefe Gitte Hynne - se *hjælp til børn i sorg* (side 7).

Hvis en af skolens elever dør

Hvis en elev på skolen dør, er det vigtigt, at alle bliver informeret på bedste vis og i den rigtige rækkefølge.

Det er ledelsen, der har ansvaret for at koordinere og hvad der skal iværksættes som skitseret nedenfor. Som hovedlærere i en klasse, der mister en klassekammerat, skal det ses som en naturlig ting, at man inddrages i den sorgproces og de praktiske foranstaltninger, der opstår i sådan en situation/proces. Du/I kan derfor se på de flg. sider, hvordan I skal forholde jer, hvad der skal iværksættes, hvordan og af hvem - så ingen føler sig alene eller handlingslammet. Det er vigtigt, at nedstående proces foregår i tæt samarbejde ledelse og hovedlærere imellem. Så vidt det er muligt, er det hovedlærerne, der har kontakten til hjemmet.

Den der først får kendskab til dødsfaldet, kontakter ledelsen

Viceskoleleder Nis Vinæs Nielsen, tlf. 30768202 - cn28413@rk.dk

Se flere kontaktoplysninger side 5.

Ledelsen kontakter hovedlærere: Ledelsen afsætter ekstra tid til samarbejdet med hovedlærerne og evt. opfølgende samtaler, hvis der er ønske og behov for det.

Ledelsen

Ledelsen: Orientering til ansatte

Der skal gives en fælles information til skolens medarbejdere, SFO og klubpersonale, og det sker via Aula inden skoledagens begyndelse. Ledelsen får dem samlet til et kort møde inden skolestart (dette kan evt. ske i fællesskab med hovedlærerne, hvis det måtte være et ønske). Ledelsen informerer om, at der er sket et dødsfald, hvad der er sket, hvornår og hvordan skolen vil forholde sig til denne dag, herunder:

- Hvilke informationer der skal gives til eleverne, og hvordan – f.eks. når det skal siges i klasserne, er det vigtigt, at man starter med at sige, "At nu skal jeg fortælle jer noget alvorligt og måske trist", så forbereder vi hjernen og kroppen på, at der kommer noget der ikke er rart. Derefter fortæller man "at der er en elev på skolen, der er død" og derefter hvordan. Det er vigtigt, at alle informationer skal være klare og præcise for at undgå misforståelser
- Hvad det vil betyde for denne skoledag - eks. at der vil være en fælles mindestund i festsalen for alle ansatte og elever senere på dagen.
- Klassekammerater fra afdødes klasse skal have et sted at være efter skole (SFO/klub), så ingen skal gå hjem til et tomt hus, men kan blive der til forældrene kommer og henter dem eller er hjemme igen.

- Ledelsen sørger for, at hovedlærerne herefter går til klasserne og informerer eleverne om, at der er sket et dødsfald, hvordan og at der afholdes en fælles mindestund senere på dagen. Vær opmærksom på, at der kan være reaktioner pga. tætte relationer til børn og søskende i andre klasser.
- Ledelsen sørger for (hvis det er muligt og ønskes), at der sammen med evt. afdødes hovelærere og (klassekammerater, afhængig af alder) at beslutte, hvilke initiativer skolen skal iværksætte - eks. mindestund i festsalen senere på dagen og evt. en seance i klassen, hvor klassekammeraterne sender en hilsen i form af kort, tegning eller andet til afdøde eller afdødes familie.

Ansatte eller klassekammerater, der rammes af sorgen, og som ikke formår at gennemføre en sædvanlig skoledag, fritages om det er muligt for denne - ved akut krise kontakt ledelsen (se side 6).

Ledelsen: Orientering til årgangsteam og de resterende elever på årgangen

I samarbejde med hovedlærerne finder ledelsen ud af, hvordan og hvornår beskeden om elevens død skal gives på årgangen. Det er vigtigt, at vi sikrer, at afdødes klasse ved besked, inden de resterende elever på årgangen informeres. Ledelsen har ansvaret for, at årgangsteamet er informeret om hvor og hvornår, i tilfælde af at hovedlærerne ikke kan finde tid og overskud til det.

Ledelsen: Orientering til elever og forældre på skolen

- Ledelsen orienterer skriftligt elever og forældre med oplysninger om dødsfaldet samt oplysninger om afholdelse af mindestund for skolens elever og ansatte.
- Afholdelse af mindestund i festsalen i respektfulde rammer for hele skolen. Ledelsen fortæller skolens elever om dødsfaldet - husk klar og præcis information, så der ikke opstår nogen misforståelser - en mindestund kunne se sådan ud:
  - Der tændes stearinlys
  - Synges en sang/spilles et stykke musik
  - Der fortælles klart og præcist hvorfor vi er samlet
  - Der afholdes et minut stilhed
  - Spørgsmål afklares
- Hovedlærerne følger deres elever ud i klasserne og bliver ved dem i timen ud.
- Det er vigtigt at elever ikke sendes hjem, men at der findes alternative løsninger, eks. klasser slås sammen. Der kan være særlige behov, der skal tilgodeses til afdødes klasser

- Når der er snakket med afdødes familie om begravelse mm., informeres elever og forældre via Aula i en mail med relevant information.

Ledelsen: Flagning

- Om det er muligt flager skolen på halv på selve dødsdagen og på begravelsesdagen.

Ledelsen: Begravelsesdagen

- Hvem skal med? Ansatte og elever - dette afhænger af afdødes familie
- Hvordan organiserer vi det?
- Når elever skal deltage, er det ifølge egen voksen
- Der leveres en bårebuket fra skolen.

Tjekliste for ledelsen

- Hvem kontakter hovedlærerne?
- Hvem samarbejder med hovedlærerne processen igennem?
- Hvad skal der stå i den skrivelse, vi sender ud til de ansatte?
- Hvad skal der stå i den skrivelse, vi sender ud til forældre og elever?
- Hvem orienterer de ansatte skriftligt på Aula?
- Hvem orienterer de ansatte mundtligt?
- Hvem informerer årgangsteamet om hvor og hvornår de må fortælle om elevens dødsfald?
- Hvem skriver en fælles mail til årgangens forældre?
- Hvem skriver til forældre og elever på skolen?
- Hvad skal mindestunden indeholde?
- Hvor skal mindestunden holdes og hvornår?
- Hvem sørger for hvad i forbindelse med mindestunden?
- Hvilke ændringer i skemaet er det behov for ift. afdødes klasse? Hovedlærerne?
- Er der elever, vi skal være særligt opmærksomme på?
- Har alle elever i afdødes klasse et sted at være efter skole?
- Hvem søger for flagning på halvt på dødsdagen, om det er muligt og på begravelsesdagen
- Hvilke lærere deltager i begravelsen?
- Hvem fra ledelsen deltager i begravelsen?
- Hvordan organiserer vi begravelsesdagen ift. afdødes klasse, årgang mm.?
- Hvem skriver til forældre og elever vedr. begravelsen?
- Hvem køber og leverer båretasket?

Hovedlærerne

Hovedlærerne er i klassen hele dagen, når eleverne skal have beskeden om klassekammeratens død.

Hovedlærerne: Kontakt til hjemmet

- Tag kontakt til hjemmet og sørg for præcis information om, hvad der er sket (rygter manes til jorden)
- Er der information, som ikke må videregives til skolen/eleverne? Hvad ønsker I, at klassen får at vide?
- Hvad kan hovedlærerne og skolen være behjælpelig med? - Del evt. tanker om, hvad I tænker at iværksætte på skolen og i klassen, hvordan og hvornår og få afklaret med forældrene, om eller hvordan de evt. ønsker at deltage i en del af forløbet?
- Tag på hjemmebesøg en af dagene efter, og medbring evt. blomster, brev fra skolen og klassekammeraterne
- Sørg for at have løbende kontakt med hjemmet, hvor information om begravelse indhentes og snakkes om. Hvornår afholdes begravelsen? Må lærerne og klassekammeraterne deltage? Er den åben for alle?
- Hvis elever og klassekammerater deltager i begravelsen, er det ifølge egen voksen.

Hovedlærerne: Information til årgangsteam og årgangens elever

- I samarbejde med ledelsen finder I ud af, hvad, hvordan og hvornår beskeden om elevens død skal gives på årgangen. Det er vigtigt, at vi sikrer, at afdødes klasse ved besked, inden de resterende elever på årgangen informeres. Der sendes en fælles mail ud til årgangsteamet, som de kan videresende til forældrene på årgangen, hvor der klart og præcist står skrevet, hvad der sket. Ledelsen har ansvaret for, at årgangsteamet er informeret om hvor og hvornår, samt at der sendes en fælles mail ud til forældrene på årgangen. I tilfælde af, at I ikke kan finde tid og overskud hertil, sendes der senere en opfølgende mail.

Hovedlærerne: Initiativer/seance i klassen. Husk sorgkufferten

- Hovedlærerne er i klassen når de første elever ankommer - (en ressourceperson som Gitte Hynne eller Marianne Schäfer, som har kendskab til sorg, sorgreaktioner mm., kan også være til stede i klassen sammen med hovedlærerne, hvis hovedlærerne ønsker det).
- Afdødes plads kan være markeret på en særlig måde med evt. lys. mm.
- Hovedlærerne starter med at forberede eleverne på, at de nu skal fortælle dem noget alvorligt eller måske trist. De fortæller derefter, at deres klassekammerat er død og præcist hvad der er sket (rygter manes i jorden).

- Hovedlærerne taler grundigt med eleverne om hvad der er sket, og om eleven de har mistet. Elever skal have lov til at fortælle alt, både positive og negative oplevelser.
- Eleverne kan evt. lave en hilsen om den afdøde til den afdødes forældre eller direkte til den afdøde, som kan lægges ved kisten ved begravelsen. Det kan være et brev, et digt, tegning eller små historier
- Ovenstående kan vare et par timer, og derefter er det vigtigt at have aktiviteter, der ikke har med død at gøre men noget helt andet eller evt. fagligt. Det er vigtigt, at eleverne ikke er i de svære følelser for lang tid, men har mulighed for at pendulere mellem dem og normaliteten i skoledagen.
- Det er vigtigt at tale med eleverne om naturlige reaktioner og efterreaktioner ift. at have fået en besked, som de har i dag.
- Dagens afsluttes således, at I sikrer, at der ikke er elever, der skal hjem til et tomt hus. Eleverne kan evt. gå i SFO eller klub, indtil forældrene kommer hjem.

Hovedlærerne: Kontakten til klassens forældre

- Hovedlærerne laver en skrivelse til forældrene, også selvom ledelsen har sendt en ud til alle forældre
- Forældrene informeres grundigt om dødsfaldet og om hvad der sket af initiativer i klassen og på skolen den pågældende dag. Ligeledes informeres de om mulige sorgreaktioner hos børn.
- Hovedlærerne kontakter kontaktforældrene i klassen ift. initiativer: Indsamling til båret, evt. kurv/hilsen til forældre.
- Så hurtigt som muligt efter dødsfaldet arrangeres der et møde for forældrene som uddyber skrivelsen der er sendt hjem - samt et foredrag om mulige sorgreaktioner hos børn. Dette afholdes i tæt samarbejde med og af skolens skolefælle Gitte Hynne og skolens psykolog Marianne Schäfer
- Når der er en afklaring omkring begravelsen, hvor, hvornår og hvem der må komme med mm., sendes der en skrivelse ud til forældrene med fakta herom - og at alle elever der deltager i begravelsen, selvfølgelig er i følgeskab med egen voksen.

Se mere om mulige sorgreaktioner hos børn under afsnittet "Mulige sorgreaktioner" (side 9).

Denne side må gerne kopieres og sendes med det første brev der sendes hjem på den pågældende dag.

Hovedlærerne: Begravelsesdagen

- Hovedlærerne holder et klassemøde om morgenen på begravelsesdagen om, hvad der skal ske og hvordan. Nogle elever har måske aldrig været til en begravelse, og det er derfor vigtigt at snakke med eleverne om, hvad det er, og hvordan sådan en kan se ud.
- Skoledagen afsluttes en times tid før begravelsen, og eleverne mødes med deres forældre og følges med dem til kirken.
- Hovedlærerne deltager i begravelsen som privatpersoner og har derfor ikke ansvar for eleverne
- Hovedlærerne og klassekammeraterne har fri efter begravelsen.

Hovedlærerne: Tiden efter begravelsen

- Hvad er der brug for i teamet?
- Hvad skal vi være opmærksom på ved klassen? Eks. se mulige sorgreaktioner (side 9).
- Er der brug for yderligere hjælp?
- Er der grund til bekymring?
- Hvad har jeg som lærer brug for? Bliver jeg ramt? Kan jeg rumme hans/hendes/deres sorg eller mangel på samme?
- Hvem taler jeg med?
- Har jeg brug for sparring hos ledelse, Skolefe og skolens psykolog?

Tjekliste for hovedlærerne

- Hvem sørger for at være i tæt kontakt ledelsen og holde dem opdateret?
- Hvem kontakter hjemmet og har den fortsatte kontakt dertil?
- Hvordan bliver jeg "klædt på " til hjemmebesøg?
- Hvornår tager jeg/vi på hjemmebesøg?
- Hvem informerer årgangsteamet? (Hvis vi har overskud til det)
- Hvem skriver en fælles mail til årgangens forældre? (Hvis vi har overskud til det)
- Hvad skal vi lave af initiativer/seance i klassen?
- Hvad skal der købes hertil? Og hvem gør det?
- Er det noget der skal forberedes hertil?
- Skal der ske andet den dag, der skal forberedes?
- Hvem kontakter skolens psykolog og aftaler hvornår og detaljer vedr. arrangement i forbindelse med mulige sorgreaktioner?
- Hvad skal der stå i skrivelsen til klassens forældre - husk at informere vedr. arrangement?
- Hvem laver skrivelsen til forældre?
- Hvem kontakter kontaktførældrene?
- Hvem sender skrivelse vedr. begravelse til klassen forældre?
- Hvem sender skrivelse til årgangens forældre vedr. begravelse?
- Hvem henter sorgkuffert?

Hvis en af skolens elever dør i en ferieperiode

Hvis en elev dør i en ferieperiode, er det vigtig, at den interne kommunikation fungerer optimalt, og at alle bliver informeret på bedste vis og i den rette rækkefølge.

- **Den, der først får kendskab til dødsfaldet, kontakter ledelsen.** Kontakttlysninger er flg.:

Viceskoleleder: Nis Vinæs Nielsen, tlf. 30768202 - cn28413@rk.dk

- **Ledelsen kontakter derefter hovedlærere**

Ledelsen afsætter ekstra tid til samarbejdet med hovedlærerne og evt. opfølgende samtaler, hvis der er ønske og behov for det.

Ledelsen

- Sørger for fælles information til medarbejderne
- Ledelsen har ansvaret for, at der bliver taget hånd om hovedlærerne, så de er i stand til at varetage deres ansvarsområder midt i en ferieperiode
- Arrangerer mindestund den første dag efter ferien
- Giver elever og forældre besked om dødsfaldet

Hovedlærerne sørger for, i tæt samarbejde med ledelsen

- Skriftlig besked til klassens forældre og elever
- Kontakt til hjemmet (se under "Hvis skolen mister en elev" - hovedlærere og kontakt til hjemmet)
- Blomster og deltagelse i begravelsen
- Initiativer/seancer i klassen den første dag efter ferien (se under "Hvis en af skolens elever dør: Initiativer/seance i klassen" (side 16))

For videre information om det videre forløb se "Hvis en af skolens elever dør" og dertilhørende tjeklister (side 12).

Hvis skolen mister en ansat

Ledelsen

Ledelsen: Orientering til ansatte

- Skolens medarbejdere kontaktes via Aula, sms mm. Ledelsen får samlet dem til et kort møde før skolestart - til frokost eller eftermiddag afhængig af, hvornår de får beskeden.
- Der skabes en ramme om samværet omkring informationen om ansattes død - eks. der tændes stearinlys og afholdes 1 minuts stilhed, og skolens ansatte har derved en stund sammen, hvor de mindes den afdøde. Informationen om ansattes død skal være meget klar og præcis - hvad er der sket og hvordan, så der ikke opstår nogen misforståelser, og husk varslet: "At nu skal jeg fortælle jer noget alvorligt eller måske trist..."
- Ledelsen informerer om, hvordan skolen vil forholde sig til denne dag, herunder:
  1. Hvilke informationer der skal gives til eleverne og hvordan - alle informationer skal være klare og præcise for at undgå misforståelser
  2. Eks. mindestund i festsalen for alle ansatte og elever senere på dagen.
- Ledelsen sørger for - sammen med den afdødes nærmeste kolleger - at aftale, hvilke initiativer skolen skal iværksætte, eks. mindestund i festsalen senere på dagen og en evt. seance i klasserne, hvor skolens elever kan sende en hilsen i form af kort, tegning eller andet til afdødes familie
- Ansatte, som rammes af sorgen, og som ikke formår at gennemføre sædvanlig skoledag, fritages, og ledelsen sørger for, at der er en anden, der kan tage over.

Ledelsen: Orientering til elever og forældre

- Ledelsen orienterer skriftligt elever og forældre med oplysninger om dødsfaldet samt oplysninger om afholdelse af mindestund på skolen for elever og ansatte
- Afholdelse af mindestund i festsalen i respektfulde rammer for hele skolen. Ledelsen fortæller skolens elever om dødsfaldet - husk klar og præcis information, så der ikke opstår nogen misforståelser. En mindestund kunne se sådan ud:
  - Der tændes et lys
  - Synges en sang/spilles et stykke musik/læses et digt op

- Evt. et minuts stilhed
- Spørgsmål afklares.
- Klasselærerne følger deres elever ud i klassen og bliver ved dem timen eller dagen ud (der kunne i den efterfølgende stund laves hilsner, som kunne være til efterladtes familie, eller som kunne lægges ved begravelsen i form af kort og tegninger for de klasser og elever, hvor det må være relevant.
- Det er vigtigt, at elever ikke sendes hjem, men at der findes alternative løsninger, eks. klasser slås sammen. Der kan være særlige behov, der skal tilgodeses til afdødes klasser.
- Når der er snakket med afdødes familie om begravelse mm. informeres elever og forældre via Aula i en mail med relevant information.

Ledelsen: Afdødes familie

- Der skal tages kontakt til afdødes familie
- Familien skal vide, så vidt det er muligt, hvad skolen tænker at foretage sig i anledning af dødsfaldet. Det er vigtigt at være opmærksom på, om de efterladte har nogle særlige ønsker eller forventninger til skolen. Spørg evt. ind til yndlingsang, blomst som kan bruges til mindestunden.
- Der sendes et kort og en buket til familien på dødsdagen om det er muligt eller dagen efter.
- Der snakkes med familie om begravelsen, hvem må komme med, hvor og hvornår mm.

Ledelsen: Begravelsesdagen

- Hvem skal med? Ansatte og elever? Dette afhænger af afdødes familie
- Hvordan organiserer vi det?
- Hvis elever skal deltage, er det ifølge egen voksen
- Der leveres en båretbuket fra skolen

Ledelsen: Flagning

Der flages på halvt om det er muligt på selve dødsdagen og begravelsesdagen

Tjekliste for ledelsen

- Hvem kontakter familien? Hvad tænker vi at gøre, har de nogle forventninger? Vi kontakter dem igen om nogle dage vedr. begravelsen mm.
- Hvem sender kort og blomster til familien
- Hvem ordner at flag evt. hejses på halv på dødsdagen og begravelsesdagen?
- Hvem skriver ud til kolleger omkring at samles og informeres?
- Hvor og hvornår skal kolleger samles?
- Hvilken plan skal vi have for dagen?
- Hvornår skal mindestunden finde sted og hvad skal den indebære? Hvem står for den og informerer eleverne?
- Hvem skriver ud til elever og forældre?
- Hvad skal der stå i skrivelsen, der sendes ud? Fakta om dødsfaldet, samt mindestund mm.
- Skal der laves en seance i relevante klasser, hvor der kan laves hilsner til familie og begravelse? Hvem står for det?
- Hvem skal med til begravelsen?
- Hvordan organiserer vi det?
- Hvordan informerer vi forældre og elever om det? Via Aula? Og når elever skal med til begravelsen er det ifølge egen voksen
- Hvordan informeres ansatte om begravelse, hvordan og hvornår mm. Og hvem gør det?
- Hvem bestiller båretbuket?
- Hvem henter den?
- Er der ting, vi allerede kan gøre/forberede nu - dette punkt er i tilfælde af, at vi ved, at døden er forstående.

Bilag 1 - Eksempel på hvordan man kan informere forældre

Islev Skole, d.d.

Kære forældre

Det er med sorg, at jeg må meddele, at _____ er sovet ind efter kortere tids sygdom. _____ døde i lørdags, og hans kære var samlet omkring ham.

_____ har været en meget afholdt medarbejder både i klubben og på skolen. _____ kendte rigtig mange på skolen, og det blev tydeligt, når han gik igennem skolegården, hvor børn og voksne altid fik et smil, et high five eller et varmt hej - og det blev altid gengældt. I klubben blev jeres børn mødt af _____ med en god blanding af omsorg og fis og ballade.

_____ vil blive savnet i stor stil her på skolen. Hans store engagement i sin arbejdsplads kan kun ses som prisværdigt. Hans måde at møde kollegaer, forældre og især jeres børn på, var endnu mere prisværdig. _____ besad store relationelle kompetencer og havde en stor pædagogisk faglighed. Vi vil mindes dette, hver gang vi tænker på ham.

_____ fortalte inde han døde, at han var meget glad for at være ansat på skolen. _____ værdsatte samværet med jeres børn og sine kollegaer, hvor flere af kollegaerne blev hans gode venner.

I dag har vi haft en mindestund for alle på skolen. Vi har tændt lys, talt om _____, haft et minuts stilhed og hørt "Livet går videre" af Rasmus Seebach, som _____ godt kunne lide. Det var smukt.

I klasserne har alle børn haft mulighed for at tale om _____ og det at miste. Vi har skrevet og vi har tegnet til ham. Vi har sat ord og billeder på vores følelser og tanker. Vi har aftalt med _____s familie, at alle børnenes hilsner kommer til at ligge ved siden af kisten i kirken.

Vi vil opfordre jer alle til at tale med jeres børn om _____s død og dagen i dag. I kan fortælle, at I ved det er sket, og at de har været med til en mindestund. Nogle børn vil fortælle meget, og andre vil være stille. Begge dele er okay. Det vigtigste er, at I er sammen om de tanker og følelser, som kan fylde. Tal om det, hvis der er behov for det. I kan ikke gøre noget forkert, hvis I er åbne og møder børnene i den sorg, der er. Lad den være der, den er en vigtig del af livet.

Hvis I bliver usikre på jeres barns reaktion, så er I velkomne til at kontakte dem, der er omkring jeres barn i skolen. Marianne, som er skolens psykolog, kan også kontaktes.

Når alt er på plads omkring bisættelsen, så vil I høre mere. Måske er der nogen af jer, der sammen med jeres børn, vil deltage.

Vores tanker går til _____s nære venner og familie, og især hans to døtre _____ og _____, som går her på skolen. _____ var en rigtig god far, kollega og ven. Æret være hans minde.

Hvis skolen mister en ansat

Med venlig hilsen

Nis Vinæs Nielsen

Viceskoleleder

Bilag 2 - Eksempel på tale/mindehøjtidelighed for medarbejdere

Kære alle (medarbejderne på skolen)

Vi er samlet her for at mindes _____

_____ døde i lørdags kl. 11.40 efter at han havde været syg af cancer i en kortere periode. Han sov stille ind med alle sine kære omkring sig. Han efterlader sig to piger: _____ går her på skolen i 6.A. Mine tanker går særligt til _____.

_____ har været på skolen i 10 år og jeg er sikker på, at vi alle husker og vil huske hans smil. Jeg vil også huske hans store engagement og omsorg for alle. Jeg vil også huske hans high five med børnene, når de mødte ind i klubben eller skulle hjem. Eller alt muligt andet fis, som han lavede med dem. Han var så nærværende i sit møde med børnene og de unge. _____ var så dygtig.

Der er flere af jer der var ude og besøge ham torsdags. Jeg ved, at de besøg betød meget for ham.

Y og Z har fortalt, at da de var på besøg hos ham, så sagde han, at han havde haft et rigtig godt liv. Men han havde ikke regnet med, at det skulle slutte nu.

Han fortalte også, at han havde været så glad for at være ansat her på Islev. Han var så glad for alle børnene og alle jer, der var hans kollegaer og flere af jer blev også venner med _____.

Han sagde også, at han var gået ned i løn for at få stillingen her, så han havde bestemt ikke gjort det for pengenes skyld.

Jeg kommer til at savne _____ rigtig meget. Det er så trist og mærkeligt, at vi ikke skal se ham mere her på skolen. Jeg er rigtig ked af det.

_____ var en rigtig god far, kollega og ven.

Vi er samlet her for at ære og mindes _____. Vi vil gøre det ved at holde et minuts stilhed. Jeg vil bede jer om at rejse jer op.

Vi holder nu et minuts stilhed til ære for _____

1 minut

Tak.

Om lidt skal I ud til børnene igen. Vi holder en mindehøjtid i dag i festsalen.

0.-4. klasse kl. 12.10

5.-9. klasse kl. 12.40

Jeg vil bede jer inden mindehøjtideligheden at tale med børnene om, hvad en mindestund er. Det er for at vise ære og respekt for _____ og hans familie og venner. Jeg vil bede jer om at tale med børnene om, at det er vigtigt at være stille. Festsalen er en kirke i dag.

Til mindestunden så vil jeg sige noget meget kort om _____. Vi vil have et minuts stilhed (børnene må gerne sidde ned). Og vi vil høre Rasmus Seebachs "Livet går videre". Børnene må gerne synge med (men på en fin måde) I må gerne fortælle dem dette.

Hvis der er nogen der ikke har talt med børnene om at _____ er død endnu, så står der lidt om hvad I kan sige og spørge om, i den plan som jeg sendte ud i går.

I har mulighed for lave hilsner til _____ og hans familie enten inden eller efter mindestunden. I kan hente kort på kontoret. De skal også afleveres der. Alle kort kommer til at ligge ved siden af _____s kiste i kirken.

Gitte prioriterer 6.A i dag og de børn vi har på skolen i andre klasser, som har mistet en forælder for nyligt. Men hvis I har brug for et godt råd, så er jeg sikker på, at hun vil hjælpe.

Jeg skriver ud til alle forældre senere om hvad der er sket, så de kan tale med deres børn, når de kommer hjem. Jeg sender brev til forældrene i dag.

Hvis I på nogen måde har brug for det, så kom ind til os.

Kl. 14-16 er der mulighed for at mødes her i personalerummet og tale om dagen og mindes .... Der vil være lidt at drikke.

I kan komme, som det passer ind i jeres opgaver, og hvad I har lyst til og kan overskue.

Det er også helt okay at tage hjem, hvis det føles rigtigt.

Jeg vil bede jer hjælpe hinanden og passe godt på hinanden og børnene i dag.

Bilag 3 - Eksempel på tale til børnene til mindehøjtideligheden

Kære alle (mest til børnene på skolen)

_____ døde i lørdags. Han har været alvorligt syg i en kortere periode og sov stille ind med sine kære omkring sig. _____ har to piger. _____ og _____. _____ går i 6. klasse her på skolen. Vi tænker rigtig meget på dem.

_____ har mest været ovre i klubben men også sammen med 5. klasserne i skolen.

_____ har været på skolen i mange år og jeg er sikker på, at alle dem som har mødt _____ husker hans smil. _____ var rigtig god til at se jer og hilse på jer. Han gav jer high fives, når I kom i klubben eller lavede andet fis med jer.

Jeg kommer til at savne _____ rigtig meget. Det er så trist og mærkeligt, at vi ikke skal se ham mere her på skolen. Jeg er rigtig ked af det.

_____ var en helt fantastisk far, kollega og ven.

_____ sagde lige før han døde, at han havde været så glad for at være her på Islev. Han nød at arbejde sammen med alle hans kollegaer og han var så glad for alle jer børn (og unge mennesker).

Vi er samlet her for at ære og mindes _____. Vi vil gøre det ved at holde et minuts stilhed. Hvis I vil, så må I gerne holde en i hånden eller kramme lidt, hvis det føles rigtigt. Men det er vigtigt, at I alle er stille.

Vi holder nu et minuts stilhed til ære for _____ og hans familie.

1 minut

Tak.

_____ var glad for Rasmus Seebach. Derfor vil vi nu spille en af hans sange. Den hedder "Livet går videre". Hvis I har lyst, så må I gerne synge med. Men gør det på en fin måde. Ikke råbe.

Tak.

I må nu gerne rejse jer op og gå stille tilbage til klasserne. I klasserne vil I kunne snakke videre om _____, og lave nogle fine hilsner til ham og hans familie.

Bilag 4 - Eksempel på en plan for dagen

Vi flager på halv fra morgenstunden.

Man skal ikke orientere om _____s død i ugeplanerne. Jeg sender et forældrebreve i morgen, mandag den 18.11.

Alle i ledelsen er på skolen fra kl. 7.30.

Vi har indkaldt alle vikarer, der kan komme på arbejde. De kan være behjælpelige, hvis der er medarbejdere eller klasser, der har behov for ekstra støtte.

Skoledagen længde er normal, da forældrene ikke vil blive informeret før i morgen. Vi informerer ikke forældrene i dag, da vi lige nu bruger alle ressourcer på at lave en så god dag som muligt for ansatte og børn. En sådan information til forældrene nu, kan også gøre dem usikre. Vi prioriterer, at vi har mulighed for, så vidt muligt, at give alle børn informationen samtidigt. Derved kan vi være sammen med børnene om det på den bedst mulige måde.

Vi aflyser personalemødet, og i stedet for vil vi bede **alle om at komme på arbejde fra kl. 9.00,** så vi sammen kan få en smuk dag.

Børnene vil spørge om, hvorfor vi flager på halv. Her er hvad I skal svare børnene:

Vi flager på halvt i dag fordi en ansat her på Islev Skole er død. Han hedder _____, og har været pædagog i klubben. Han er død efter kort tids sygdom. Nogen af jer kender _____, andre gør måske ikke. Senere på dagen i dag skal hele skolen over i festsalen, hvor vi skal deltage i en kort mindestund for _____.

Mindestunden i festsalen er en stund, hvor vi skal mindes _____ og sende gode og varme tanker til hans familie. Festsalen er derfor i dag et andet rum, end det vi plejer at være i. Det er et fredfyldt rum, lidt lige som et kirkerum - hvor man er stille og hvisker i ære og respekt for _____ og hans familie.

Så tænk over hvordan I går over til festsalen, går ind i rummet og er der.

Måske vil der være børn, der har behov for at tale om _____s død med det samme. Nogen vil blive kede af det. Derfor kan det være en god idé at have planlagt, at det måske ikke bliver muligt at gennemføre undervisningen, og have nogle alternative aktiviteter klar.

I kan fx tale om, at når nogen dør så kan der ske alt mulig inden i en. Man kan blive ked af det. Nogen begynder måske at grine lidt, fordi det bliver så svært. Men alt er okay. Man kan måske også komme til at tænke på, at man selv har mistet nogen (familie, venner eller dyr). Det er også okay. At miste og sorg er en del af livet.

I kan også tale om, hvem der kendte _____. Om de har større søskende, der måske har haft ham. Om de har haft gode oplevelser sammen med _____.

Bare tal med børnene om det. I kan ikke gøre noget forkert. Lyt, græd og grin med dem. Det er okay det hele. I må også gerne selv græde.

Kl. 9.00 sendes alle børn til pause og alle ansatte mødes i personalerummet. Vikarerne er ude som gårdvagter. Her vil vi sammen mindes _____ **præcis kl. 9.10.**

Efterfølgende vil der også være mulighed for at få lidt flere informationer om resten af dagen. Vi må hjælpe hinanden, da vi ikke ved, hvordan vi reagerer. Måske kan det blive nødvendigt at bytte lidt rundt på hvem, der er hvor. Det er ikke nemt, da vi både selv er ramt og vi samtidig skal tage os af børnene. Vi må være fleksible og løse det bedst muligt sammen.

Kl. 12.10-12.30 er der mindehøjtidelighed for 0.-4. klasse i festsalen: bh-klasse og 1. klasse sidder på gulvet foran scenen. 2., 3. og 4. klasse sidder på stolene. De voksne sidder sammen med børnene.

Kl. 12.40-13.00 er der mindehøjtidelighed for 5.-9. klasse i festsalen: 5. klasserne sidder på gulvet foran scenen. 6., 7. og 8. klasse sidder på stolene. 9. klasserne sidder på bordene bagved. De voksne sidder sammen med børnene.

Efterfølgende er der mulighed for at tegne og skrive hilsner i klasserne til _____ og hans familie. Y har lavet kort, som man kan få udleveret på kontoret. De samles efterfølgende sammen og afleveres til Tina. Der er aftalt med familien, at hilsnerne kommer til at ligge ved siden af _____ i kirken. Det kan I sige til børnene.

Kl. 14.00-16.00 er der mulighed for at samles i personalerummet for alle dem, som har lyst. Der er ingen forpligtelse. Man kan komme og gå som det passer ind i forhold til de opgaver, man ellers har.

Bisættelsen kommer til at foregå en af de næste to lørdage. I skal nok høre nærmere, når familien har fået aftalt dette. Alle er velkomne.

Vi ses i morgen og sammen får vi en smuk dag og mindes _____.

Med venlig hilsen Nis

Hvis en elev mister sin mor, far eller søskende

Ledelsen

Ledelsen: Orientering til ansatte

Når en elev mister et nærtstående familiemedlem, er det vigtigt, at den interne kommunikation fungerer optimalt.

- **Den der først får kendskab til dødsfaldet, kontakter skolen ledelse** - kontaktoplysninger finder I under afsnittet "Praktiske oplysninger" (side 6).
- Hovedlærerne kontaktes som det første, enten telefonisk, eller ansigt til ansigt, om det er muligt, og i tæt samarbejde dem imellem koordinerer og iværksætter de det, der skal ske og som er skitseret i denne sorg-handleplan. Her kan også hentes hjælp hos skolefede Gitte Hynne og skolepsykolog Marianne Schäfer.
- Det er vigtigt, at hele årgangsteamet bliver inddraget, så man kan støtte eleven i den sorgproces han/ hun vil gennemgå. I tæt samarbejde med hovedlærerne aftales det, hvordan årgangsteamet informeres samt hvad, hvordan og hvornår det skal siges i de andre klasser. Det er vigtigt, at alle informationer er klare og præcise for at undgå misforståelser. Ledelsen har ansvaret for den endelige information til årgangsteamet.
- Skolens øvrige personale informeres klart og præcist på Aula samt med mundtlig opfølgning i frokostpausen (ønsker hovedlærerne selv at sige det i frokostpausen, gør de det). Det er igen vigtigt at være opmærksom på, at alle informationer er klare og præcise for at undgå misforståelser samt at sikre, at der bliver givet den samme information hele vejen rundt. Øvrigt personale gælder også SFO- og klubpersonale, og det er vigtigt, at de informeres om, hvad der er foregået i afdødes klasse den pågældende dag, så de kan følge op på det og snakke med eleverne om det, når de kommer over i SFO'en eller klubben senere på dagen.

Ledelsen: Begravelsesdagen

- Hvem skal med? Ansatte og elever - dette afhænger af afdødes familie
- Hvordan organiserer vi det? Husk at hovedlærerne og andre medarbejdere med tilknytning til eleven som deltager i begravelsen, deltager som privatpersoner og derfor ikke har ansvar for de elever der deltager
- Når elever skal deltage, er det ifølge egen voksen
- Der leveres en bærebuket fra skolen.

Tjekliste for ledelsen

- Hvem kontakter hovelærerne i klassen? Hvem koordinerer og hjælper med at iværksætte det, som er skitseret i sorgplanen?
- Hvem aftaler med hovedlærerne hvad, hvordan og hvornår hvad skal ske?
- Hvem informerer årgangsteam?
- Hvem informerer det øvrige personale skriftligt?
- Hvem informerer det øvrige personale mundtligt?
- Hvem har den tætte kontakt til hovedlærerne, så koordineringen fungerer, og vi sørger for, at de får den hjælp, støtte og sparring, de har brug for undervejs?
- Hvem sørger for at SFO- eller klubpersonaler bliver informeret om, hvad der sket i afdødes klasse den pågældende dag?
- Hvem skal med til begravelsen?
- Hvordan organiserer vi det?
- Når elever skal med til begravelsen er det ifølge egen voksen
- Hvordan informeres ansatte om begravelse, hvordan og hvornår mm. Og hvem gør det?
- Hvem bestiller bårbuket?
- Hvem henter den?
- Er der ting vi allerede kan gøre/forberede nu - dette punkt er i tilfælde af, at vi ved, at døden er forstående.

Hovedlærerne

Som hovedlærere til den berørte elev er det naturligt at blive inddraget i den sorgproces og de praktiske foranstaltninger, der vil opstå i forbindelse med, at en elev mister sin mor, far eller søskende. I tæt samarbejde med ledelsen og ved hjælp af denne sorgplan kan I se, hvordan I skal forholde jer.

Hvis en elev mister sin mor, far eller søskende, er det vigtigt, at hele årgangstemaet inddrages, så man kan støtte eleven i den sorgproces, han/hun vil gennemgå. Kontakten til hjemmet og hjemmebesøget kan, af mange årsager, være udfordrende og svært at forholde sig til, da man her bl.a. bliver konfronteret direkte med sorgen, og man har måske derfor mest lyst til at give opgaven til en anden eller lade som ingenting. Men det bedste vi kan gøre, er det modsatte, også selvom det er svært. Det er vigtigt at have for øje, at for mange børn, der har mistet, gør et hjemmebesøg af deres lærer, evt. et par klassekammerater, beskeder og hilsner fra dem, en forskel - og for nogle gør det lettere at vende tilbage til klassen og skolen.

Skolefe Gitte Hynne og skolepsykolog Marianne Schäfer står til rådighed med råd og vejledning samt sparring under hele processen og efter. De deltager også gerne, når det skal siges i klassen, hjælper en med at blive klædt på ift. at tage kontakten til hjemmet og på hjemmebesøg mm.

Hovedlærere er, så vidt det er muligt, i klassen det meste af dagen.

Hovedlærerne: Første kontakt til hjemmet

- Hjemmet kontaktes via telefon, og man hører hvad der er sket. Der snakkes med hjemmet om, hvad de ønsker der skal siges og gøres - og familien skal vide, så vidt det er muligt, hvad skolen/klassen tænker at foretage sig i anledning af dødsfaldet
- Hovedlærerne spørger ind til, hvordan de kan hjælpe?
- Vil det være en god ide at kontakte skolefeen eller skolens psykolog, så jeg kan blive klædt på til den opgave, jeg sidder overfor?
- Hvad skal der ske de kommende dage - fortæl om den seance der vil være i klassen, hvor klassekammeraterne informeres og hvor der laves hilsner til den berørte elev. Spørg ind til, hvornår eleven kommer tilbage.
- Spørg ind til et evt. hjemmebesøg om nogle dage, gerne inden begravelsen, hvor der vil være mulighed for at aflevere hilsner fra klassekammeraterne og en lille ting til den berørte elev.
- Hvis de ikke er interesseret i hjemmebesøg, så aftal nyt telefonopkald om et par dage, hvor I kan snakke om information vedr. begravelse.

Hovedlærerne: Information til årgangsteam og forældre på årgangen

- Der udsendes en kort orienteringsmail til årgangsteamet fra hovedlærerne, som fortæller klart og præcis, hvad der sket, og hvad der vil ske i den berørtes klasse. Der fortælles også om, hvornår beskeden må siges i de pågældende klasser, så orienteringstidspunktet bliver det samme på hele årgangen, så vidt det er muligt, og så klassekammeraterne er de første, der ved det, og mulige rygter mm. kan manes til jorden.
- Der udsendes en klar og præcis orienteringsmail til årgangens forældre.

Hovedlærerne: Seance/initiativer i klassen. Husk sorgkuffert

Hovedlærerne er i klassen, når de første elever ankommer - (en ressourceperson som Gitte Hynne eller Marianne Schäfer, som har kendskab til sorg, sorgreaktioner mm. kan også være til stede i klassen sammen med hovedlærerne, hvis hovedlærerne ønsker det)

- Hovedlærerne starter med at forberede eleverne på, at de nu skal fortælle dem noget alvorligt og sørgeligt. De fortæller derefter, at deres klassekammerats mor, far eller søskende er død og præcist hvad der er sket (rygter manes i jorden).
- Hovedlærerne taler grundigt med eleverne om, hvad der er sket og om eleven, der har mistet
- Elever skal have lov til at stille spørgsmål
- Der fortælles om sorg og sorgreaktion, og hvordan de kan bidrage til, at klassekammeraten føler sig okay med at komme tilbage i klassen.
- Der tændes nogle stearinlys og holdes et minut stilhed i klassen
- Eleverne kan evt. lave en hilsen til den berørte elev. Det kan være et brev, et digt, en tegning eller små historier
- Ovenstående kan vare et par timer, og så er det vigtigt at have aktiviteter, der ikke har med død at gøre, men noget helt andet evt. fagligt. Det er vigtigt, at eleverne ikke er i de svære følelser for lang tid, men har mulighed for at pendulere mellem dem og normaliteten i skoledagen.
- Det er vigtigt at tale med eleverne om naturlige reaktioner og efterreaktioner ift. at have fået en besked, som de har i dag.

Hovedlærerne: Information til klassens forældre og kontaktforældre

- Hovedlærerne laver en skrivelse til forældrene (se eksempel herpå i bilag 1 og 2)
- Forældrene informeres klart og præcist om dødsfaldet, og hvad der sket af initiativer i klassen den pågældende dag. Der følger endnu en skrivelse til forældrene, når man ved klar besked omkring begravelsen

- Hovedlærerne kontakter kontaktførelserne i klassen ift. initiativer, indsamling til båret, evt. kurv mm
- Når der er en afklaring omkring begravelsen: hvor, hvornår og hvem der må komme med mm., sendes der en skrivelse ud til forældrene med fakta herom, og at alle elever, der deltager i begravelsen, selvfølgelig er i følgeskab med egen voksen.

Se mere om mulige sorgreaktioner hos børn under afsnittet "Mulige sorgreaktioner" (side 9).

Hovedlærerne: Anden kontakt til hjemmet

Dette kan evt. være et hjemmebesøg, hvor man medbringer en ting og hilsnerne fra klassekammeraterne. Er det ikke ønsket af familien, sker det ved en telefonsamtale.

- Opfølgning på, hvorvidt hjemmet ønsker at hovedlærerne, klassekammerater og andre repræsentanter fra skolen deltager i begravelsen
- Spørg ind til elevens ve og vel, og snak om, hvornår eleven vender tilbage til skolen. Snak om, hvad den berørte elev har brug for, når han/hun vender tilbage, også fra klassekammeraterne.
- Fortæl, at du som hovedlærer har mulighed for løbende at have enesamtaler med den berørte elev, hvor det primære formål er at udvise omsorg, lytte og vise den berørte elev, at der er mulighed for at tale om den sorg, dødsfaldet vil bringe
- Nævn også, at Islev Skole har ressourcepersoner (skolefeen og skolens psykolog), som flere gange har gjort ovenstående, og som også tilbyder løbende samtaler, hvis der er behov for en person, der ikke er ens forældre eller lærer.

Hovedlærerne: Begravelsesdagen

- Hovedlærerne holder et klassemøde om morgenen på begravelsesdagen om, hvad der skal ske og hvordan. Nogle elever har måske aldrig været til en begravelse, og det er derfor vigtigt at snakke med eleverne om, hvad det er, og hvordan sådan en kan se ud.
- Skoledagen afsluttes en times tid før begravelsen, og eleverne mødes med deres forældre og følges med dem til kirken.
- Hovedlærerne deltager i begravelsen som privatpersoner, og har derfor ikke ansvar for eleverne
- Hovedlærerne og klassekammerater har fri efter begravelsen

Hovedlærerne: Efter begravelsen

- Hvad er der brug for i teamet?

- Hvad skal vi være opmærksomme på ift. det berørte barn? Se mulige sorgreaktioner
- Hvad skal vi være opmærksom på klassen?
- Er der brug for yderligere hjælp? Er der grund til bekymring?
- Hvad har jeg som lærer brug for? Bliver jeg ramt? Kan jeg rumme hans/hendes sorg eller mangel på samme?
- Hvem taler jeg med?

Tjekliste for hovedlærerne

- Hvem kontakter hjemmet?
- Hvem har kontakten til ledelsen?
- Skal skolens psykolog eller Skolefe kontaktes?
- I så fald, hvem kontakter dem?
- Hvem skriver til årgangsteamet?
- Hvem skriver til årgangens forældre?
- Hvem skriver til klassens forældre?
- Hvem kontakter kontaktførældrene?
- Hvilken form for initiativ/seance skal der være i klassen?
- Hvad skal vi bruge hertil?
- Skal der købes noget?
- Hvem gør hvad i forbindelse med initiativ/seance i klassen?
- Hvem sender skrivelse vedr. begravelse til klassen forældrene?
- Hvem sender skrivelse vedr. begravelse til årgangens forældre?
- Hvem henter sorgkuffert?
- Er der noget, vi har glemt?

Bilag 5 - Eksempel på et brev til klassens forældre

Kære forældre

Vi havde i dag en fin samtale i klassen. _____ fra klassens mor døde i onsdags af sygdom, hvorfor _____ ikke har været i skole de seneste par dage. _____s far, _____, fortæller, at både _____ og hans søster sad ved hende, da hun døde, og at begge børn har klaret det flot. Alligevel vil det være en anden hverdag, _____ vender tilbage til, når han kommer på mandag.

Vi havde derfor Gitte Hynne, som er skolefæ og arbejder med skilsmissegrupper og børn i sorg, oppe i klassen for at tale om reaktioner på sorg - både hos dem, der bliver ramt direkte, og dem der er i kontakt med sorgramte, altså eleverne i klassen. Det blev til en meget fin samtale om, hvad jeres børn kan gøre, og hvad de helst ikke skal gøre; og også om, hvordan de selv kan blive ramt på forskellig måde.

De fleste af jeres børn havde det fint, da de gik fra skole i dag, men det kan være, de "kommer i tanke om noget" eller bliver berørt senere. Hvis det sker, må I meget gerne tale med dem om det og også fortælle, at det er helt normalt.

_____s mor, skal begraves på onsdag. De elever, der gerne vil med og kondolere, kan komme ifølge med en voksen. Skolens ledelse har sagt, at hvis I forældre melder tilbage til _____ og mig, at jeres barn vil deltage, bliver fraværet registreret som lovligt - med andre ord er skolen forstående over for elever, der gerne vil med. Forud for begravelsen, vil eleverne i de første skoletimer i klassen lave en særlig gave til _____, som han vil få efter ceremonien. Den vil rumme kort fra os alle og nogle særlige ting, vi tror, _____ vil blive glad for.

Vi håber, I vil passe lidt ekstra godt på hinanden i weekenden.

Kærlige hilsner

_____ og _____

Bilag 6 - Eksempel på et brev til klassens forældre vedrørende begravelsen

Kære forældre i

Her følger blot kort information om _____ s mors, begravelse på onsdag.

Selve begravelsen finder sted i Islev Kirke kl. 13.00. Den er åben, og de elever, der ønsker at deltage og kondolere, kan komme med ifølge med en voksen. Lærere og pædagoger, der deltager i begravelsen, er der ikke i arbejdsøjemed. Skolens ledelse har sagt, at hvis I forældre melder tilbage til Mathias og mig, at jeres barn vil deltage, bliver fraværet registreret som lovligt. Skolen er altså helt forstående over for elever, der deltager i begravelsen.

Vi har tidligere nævnt, at vi vil lave en seance i klassen onsdag morgen, hvor vi vil lave kort og en særlig gave til _____. _____ og jeg vil forsøge at gøre lidt særligt ud af morgenen, så den bliver både seriøs og også varm.

En af kontaktførældrene, der også kommer med til begravelsen, vil gerne stå for en båretasket fra familierne i klassen. Tusind tak!

Kærlige hilsen

_____ og _____

Bilag 7 - Eksempel på et brev til klassens forældre

d.d.

Kære forældre i _____

Det er med stor sorg, at vi i dag har fortalt klassen, at _____s far er gået bort i lørdags. Faderen fik konstateret kræft for kort tid siden, og hans sygdomsforløb har derfor også været meget kort. Der var mange af børnene, der allerede vidste besked omkring faderen, da de mødte i skole i morges.

I dag har vi holdt en seance i klassen, hvor vi tændte stearinlys for _____, der nu har mistet sin far. Eleverne har alle sammen skrevet små breve til _____, som vi har samlet sammen. Vi vil gerne vise hende, at vi føler med hende i denne her svære tid. Vi samler en lille pakke med hilsner og varme tanker til hende fra klassen og os.

Vi har også talt med børnene om reaktioner på sorg - både hos dem, der bliver ramt direkte, og dem der er i kontakt med sorgramte, altså jeres børn. Det blev til en meget fin samtale om, hvad jeres børn kan gøre, når _____ kommer tilbage i skole, og også om, hvordan de selv kan blive ramt på forskellige måder. Der er flere børn, der har været kede af det i løbet af dagen, hvilket er naturligt.

Det kan være, at jeres børn "kommer i tanke om noget" eller bliver berørt senere i dag eller det næste stykke tid. Det kan også være, at faderens død får dem til at tænke på dem, de har mistet i familien. Hvis det sker, må I meget gerne tale med dem om det og også fortælle, at det er helt normalt.

Vi har sammen med resten af skolens personale og elever været til en mindehøjtidelighed for faderen i festsalen i dag. Her blev der holdt et minuts stilhed for faderen.

Vi skriver til kontaktførældrene i dag med henblik på at samle penge sammen til en båret buketter fra klassen til begravelsen, og vi skriver ud igen, når vi ved mere om begravelsen.

Vi håber, I vil passe lidt ekstra godt på hinanden de næste dage.

Kærlige hilsner

_____ og _____

Hvordan hjælper vi elev med alvorlig sygdom i nærtstående familie?

Får I viden om, at der er en elev i jeres klasse med alvorlig sygdom i familien, at det vigtigt at I forholder jer til det, og er nysgerrige omkring at finde ud af, hvad det handler om. Det kan være en stor lettelse for barnet at opleve, at der er nogen omkring ham/hende, der har viden om, hvad der sker i hjemmet, og at det er en svær og anderledes tid han/hun går igennem. Det er også vigtigt som voksen omkring barnet at være opmærksom på de mulige sorgreaktioner, sådan en situation kan medføre, og tale med og normalisere dette over for barnet.

I mange tilfælde er det også en lettelse for eleven, at der bliver fortalt om hans/hendes situation i klassen. Ofte synes de umiddelbart ikke, at det er en god ide, men med hjælp til og en aftale omkring, hvordan man gør det, oplever mange, at det er rigtig rart, fordi de ikke længere behøver at skjule, at de går igennem en svær tid.

For nogen gør det det nemmere at komme i skole på de dårlige dage, fordi klassekammeraterne ved, hvordan det står til. Der er også en mulighed for at snakke med nogen om det. Klassekammeraterne har mulighed for at drage omsorg for ham/hende - og ikke mindst forstå, hvorfor eleven indimellem reagerer, som han/hun gør, også når det ikke er konstruktivt. Oplever man, at eleven ikke ønsker, at klassekammeraterne får viden om hans/hendes situation, må man selvfølgelig respektere dette.

Når man har en elev i klassen med alvorlig sygdom i familien, er det også vigtigt at inddrage hele årgangsteamet, så alle kan støtte eleven i den sorgproces, han/hun er i.

- Får du viden om, at en elev i din klasse er i en familie med alvorlig sygdom, så (afhængig af elevens alder) snak med eleven om det, eller kontakt hjemmet og spørg ind til, hvordan det går? Hvad der er sket? Og hvad det betyder for deres hverdag?
- Spørg ind til, hvad eleven kan have brug for
- Spørg ind til, hvordan du/I kan hjælpe
- Fortæt vigtigheden i at få det fortalt i klassen, og at I gerne hjælper hermed.
- Vær opmærksom på mulige sorgreaktioner og hvordan man kan handle herpå (se mulige sorgreaktioner side 9)
- Snak med eleven om muligheden for, at du fortæller teamet om elevens situation, så resten af årgangsteamet kan støtte eleven i den sorg, han/hun er i.

Hvordan hjælper vi elev med alvorlig sygdom i nærtstående familie?

- Husk at bede om hjælp, hvis du oplever at være i tvivl om, hvordan du hjælper eleven bedst eller er bekymret for eleven. Du kan altid søge råd og vejledning hos skolens psykolog Marianne Schäfer og Skolefe Gitte Hynne - se ressourcepersoner i forbindelse med alvorlig sygdom (side 6).

Hvordan hjælper vi elev med forældre, der skal skilles eller er skilt?

Mange par bliver skilt i dag, og det opleves ikke som unaturligt, når et barn fortæller, at mor og far skal skilles, eller allerede er blevet skilt. Derfor glemmer vi måske også nogle gange, at når et barn oplever, at dets forældre bliver skilt, så oplever de også pludselig en meget stor omvæltning i deres liv og en kæmpe sorg - en sorg som oftest sidestilles med, når et barn mister et nærtstående familiemedlem. Savnet bliver et livsvilkår. Og ligesom børn med alvorlig sygdom i familien eller børn, der har mistet, oplever sorg og gennemgår en sorgproces, så gør børn af skilte forældre det også.

I mange tilfælde vil det være en lettelse for eleven, at der bliver fortalt om hans/hendes situation i klassen. Det sker selvfølgelig med hjælp til og en aftale omkring, hvordan man gør det. Mange oplever, at det er rigtigt rart, fordi de ikke længere behøver at skjule, at de går igennem en svær tid. Dels har de mulighed for at få omsorg af klassekammeraterne samt opleve, at de ikke er alene, men at der er andre, der har oplevet noget lignende.

Det er vigtigt at være opmærksom på, hvordan vi kan hjælpe og støtte barnet i den sorgproces, han/hun skal igennem, hvad vi konkret kan gøre og hvor vi kan søge om råd og vejledning

- Får du viden om, at en elev i din klasse har forældre, der er ved at blive skilt (afhængig af elevens alder), så snak med eleven om, eller kontakt hjemmet og spørg ind til hvordan det går? Hvad der er sket? Og hvad det betyder for elevens hverdag?
- Spørg ind til, hvad eleven kan have brug for
- Spørg ind til, hvordan du/I kan hjælpe
- Fortæl vigtigheden i at få det fortalt inde i klassen, og at I gerne hjælper hermed.
- Vær opmærksom på mulige sorgreaktioner og hvordan man kan handle herpå - se mulige sorgreaktioner (side 9)
- Husk at bede om hjælp, hvis du oplever at være i tvivl om, hvordan du hjælper eleven bedst, eller er bekymret for eleven. Du kan altid søge råd og vejledning hos skolens psykolog Marianne Schäfer og Skolefæ Gitte Hynne - se ressourcepersoner i forbindelse med alvorlig sygdom (side 6)
- Husk vi på Islev Skole har skilsmissegrupper som er åbne for alle elever med skilte forældre - også selvom det er flere år siden skilsmissen.

Materiale der kan bruges til undervisning i eller bearbejdning af sorg

<https://filmcentralen.dk/grundskolen/undervisning/boern-og-sorg?sub=3824#.XhQ4V0dKiF4>

<https://www.cancer.dk/omsorg/materialer-og-film/>

<https://www.cancer.dk/nyheder/nyt-undervisningsmateriale-skal-laere-boern-at-forstaa-sorg/>

<http://dabomistedesinfar.dk/>

Du er ikke alene

Forfatter: Flere anerkendte børnebogsforfattere; Kenneth Bøgh Andersen, Kirsten Sonne Harild, Ida-Marie Rendtorff og Merlin P. Mann.

Forlag og årstal: Børn, Unge & Sorg (2012)

Om bogen: Du er ikke alene er en samling smukke og rørende noveller til børn – og ikke mindst deres forældre – skrevet af nogle af landets mest anerkendte børnebogsforfattere: Kenneth Bøgh Andersen, Kirsten Sonne Harild, Ida-Marie Rendtorff og Merlin P. Mann. Alle fire noveller handler på hver deres særlige måde om at miste et nært familiemedlem. Novellerne er ikke blot gode, underfundige historier for børn og voksne, de er samtidig et godt udgangspunkt for refleksioner over og samtale om de store temaer liv, død, håb og sorg.

Novellerne er illustreret af nogle af Danmarks bedste illustratører: Rasmus Jensen, Jan Solheim, Otto Dickmeiss og Leo Scherfig.

Sådan føles sorg

Forfatter: Mattias Danielsson, Caroline Ginner, Eva Lindström

Forlag og årstal: Klematis (2008)

Om bogen: Børn fortæller om deres sorg. Desuden information om hvad der sker i kroppen, når man er ked af det og gode råd om, hvordan man kan håndtere sorg.

Målgruppe: Fra 10 år

Godt nytår, far!

Forfatter: Marianne Skodborg Gøtke

Forlag og årstal: Mellemsgaard (2015)

Om bogen: Bogen fortæller fra den dag, hvor faren dør, indtil den tid, hvor familien kan begynde at leve med, at han er borte. Bogen viser forskellige reaktioner på sorg, og man møder både bedemanden, begravelsen og sorggruppen.

Fandens far

Forfatter: Kim Fupz Aakeson

Forlag: Carlsen

Om bogen: "Sarah har en far, en mor og en kanin, der hedder Buller. Og så har hun lige hørt om det med Gud og Paradis, og det synes hun er virkelig rart at tænke på, så far kan komme i himlen, når han dør."

Målgruppe: Børn fra 5 år

7. klasse og opefter

Alt bliver anderledes – når børn mister

Forfatter: Karenn Nielsen

Forlag og årstal: Børns Vilkår (2003)

Om bogen: Skrevet til børn, der har mistet en forælder, en søskende eller en anden nær person – og til venner, klassekammerater og andre, der kender en, der har mistet, og som gerne vil vide, hvordan man bedst forstår og hjælper.

Målgruppe: Fra 13 år og opefter.

En smuk bog: Unge der har mistet

Forfatter: Michelle Dettmer

Forlag og årstal: Dafolo (2010)

Om bogen: 20 unge fortæller om deres erfaringer med døden på nært hold og deres sorgbearbejdning. Gennemgår faserne fra selve dødsfaldet, til den sørgende er kommet videre i livet. De unges tanker og overvejelser i de forskellige faser beskrives.

Målgruppe: Fra 13 år

At miste sin mor

Forfatter: Anne-Marie Finch Iversen

Forlag og årstal: Unitas Forlag (2010)

Om bogen: Anne-Marie Finch Iversens fortæller om, hvordan det er at have en syg mor og miste hende som teenager. Bogen fungerer som et redskab til voksne, der er i kontakt med unge, der har mistet en forælder og som en hjælp til unge, der mangler en jævnaldrende at spejle sig i.

Målgruppe: Fra 13 år

Det ser sort ud – men det er det ikke!

Forfatter: Diverse forfattere

Forlag og årstal: Hygge Factory (2012)

Om bogen: Essaysamling skrevet af 20 unge, der hudløst ærligt fortæller om, hvordan det er at miste en forælder. Bogen er en nuanceret samling af 20 modige fortællinger skrevet af unge mellem 13 og 21 år, der har mistet en mor eller far. Deres essays er illustreret af kunstnere som Michael Kvium, Bjørn Nørgaard, m.fl.

Målgruppe: 11-25 år

Er din far eller mor syg?

Forfatter: Børn, Unge & Sorg

Forlag: Børn, Unge & Sorg

Om bogen: Personlige beretninger og gode råd til dig, der har en alvorligt syg forælder.

Er din mor eller far død?

Forfatter: Børn, Unge & Sorg

Forlag: Børn, Unge & Sorg

Om bogen: Personlige beretninger og gode råd til dig, der har mistet en forælder.

Til de voksne

Jeg løber

Forfatter: Anders Legarth Schmidt

Om bogen: Jeg løber er en bevægende fortælling om at finde en form for vej ud af en sorg. Anders Legarth Schmidt snørede løbeskoene blot ti timer efter, at hans seksårige datter Ellen døde på Rigshospitalet efter to års opslidende kræftsygdom. I bogen fortæller han om, hvordan han gennem løb bearbejder og nærmer sig ord, der kan dække tabet af datteren.

Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage

Forfatter: Naja Marie Aidt

Om bogen: I marts 2015 døde Naja Marie Aidts søn Carl i en ulykke, 25 år gammel. Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage er en ærlig bog om, hvordan sorg er, hvordan den forandrer ens forhold til virkeligheden, til ens nærmeste, til tiden. Hvordan nærme sig det umulige: at skrive om sit døde barn? Formen er brudt op. Korte prosastykker henvendt til Carl veksler med lyriske passager, brudstykker fra nutiden glider over i erindringsglimt og dagbogsnotater fra fortiden og nutiden, og citater fra litteraturens stemmer flettes sammen med Naja Marie Aidts egen stemme.

Sorg

Forfatter: Mai-Britt Guldin

Om bogen: Den tid, den sorg, siger vi. Men den tid kommer altid. For sorg er et grundvilkår for os alle. Engang vil vi miste dem, vi elsker, og de vil miste os. Ifølge Mai-Britt Guldin, sorgforsker ved Aarhus Universitet, skal vi ikke tage sorgerne på forskud. Hvis vi til gengæld tør give sorgen en plads i livet, når den dukker op, kan dens smerte ikke bare forvandle sig til erindringens glæde, men også lære os at leve.

Sig farvel - hvad præster ved om sorg

Forfatter: Julia Lahme

Om bogen: Med udgangspunkt i tabet af sin mor, har forfatteren samtaler med 6 præster om døden, sorgen og om hvordan man får håbet og troen tilbage efter at have mistet en, man holdt af. Selvom Julia må konstatere, at ingen kan tage smerten fra én, kan præsterne hun møder tilbyde et større perspektiv at se sorgen i. Bogen er en livsbekræftende og smuk bog, der sætter tanker i gang.

Døden - en overlevelsesguide 2019

Forfatter: Esben Kjær

Om bogen: En eksistentiel håndbog til efterladte.

Min usynlige søn 2016

Forfatter: Esben Kjær

Om bogen: Kunsten at leve med sin døde resten af livet.

"Man kan ikke forberede sig. For nok er sorg et evigt tema, gammelt som mennesket, men følelsen er hver gang ny - Som den tyndeste is i november. Og det er den is, man skal hen over med tyngden af hele sit liv. Alligevel kan man lære noget af andres historier. Noget om ikke at give op, når isen giver efter. Noget om mørket. Noget om næsten ikke at kunne bære det. Og noget om, at i det lille ord "næsten" ligger en hel verden gemt."

(Eva Jørgensen)

Sorghandleplan

for Islev skole